

MANIFEST ISTANBULI KONVENTSIOONI TULEB EESTIS TÄISMAHUS RAKENDADA

Istanbuli konventsiooni toetusvõrgustiku avalik pöördumine

Pere- ja naistevastase vägivalda laialdast levikut teadvustasime Eestis alles paarkümmend aastat tagasi. Samas on Eesti olnud kiiresti õppiv ja vastutustundlik riik. Paljuski tänu headele põhjanaabritele Soomest, Rootsist, Norrast jt oleme õppinud mõistma pere- ja naistevastase vägivalda keerulist olemust, korraldanud uuringuid, üles ehitanud süsteemi ohvrite abistamiseks. Tabuteemast on nüüdseks saanud avalik mureteema ning perevägivalda peab kuriteoks 95% Eesti elanikest.

Praeguse olukorraga ei saa siiski rahul olla. Perevägivald on jätkuvalt üks levinumaid ja ohtlikumaid kuritegusid Eestis. Eelmisel aastal registreeriti 3244 perevägivalda kuritegu, mis moodustab ligikaudu poole kõigest vägivallakuritegudest. FRA (Euroopa Põhiõiguste Amet) 2019. aastal tehtud uuringu kohaselt on Eesti perevägivalda tasemelt Euroopas esimene. Tegemist on tõsiste tagajärgedega kuritegevusega, mille "hind" aastas on Eesti riigi jaoks 116,5 miljonit eurot.

Kuus aastat tagasi (21.09.2017) ratifitseeris Eesti pere- ja naistevastase vägivalda konventsiooni, tuntud kui Istanbuli konventsioon, kuhu on koondatud Euroopa ja kogu maailma parimad standardid vägivalda tõkestamiseks ja ohvrite aitamiseks. Tänu Istanbuli konventsioonile on Eestis toimunud mitmed positiivsed muudatused, nt on loodud kriisiabikeskused seksuaalvägivaldas kannatanutele. Heaks algatuseks ohvriabis on MARAC mudeli rakendamine (kõrge riskiga pere/lähisuhtevägivalda juhtumite lahendamine). Tegemist on kasuliku ning ennast tõestanud mudeliga, mida paraku on kasutatud vaid vähestel juhtudel – nt 2019. aastal registreeritud ca 4000 pere/lähisuhtevägivalda kuriteo puhul vaid 167 juhtumis.

2022. aastal Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt korraldatud üle-eestilisest spetsialistide uuringust selgub, et vaatamata positiivsetele saavutustele on Eestil veel palju arenguruumi Istanbuli konventsiooni rakendamisel. Konventsiooni nõuete terviklikuks täitmiseks peab riik otsustavalt sekkuma vägivallajuhtumitesse ja tegutsema efektiivsemalt. Tuleb põhjalikult analüüsida, mis on jäänud tegemata ja mis vajab muutmist.

Eelöeldust tulenevad Istanbuli konventsiooni toetusvõrgustiku soovitusel Eesti riigile:

1. Välja töötada efektiivsed ja asjakohased õigusaktid (seadustik), mis perevägivalda juhtumite puhul võtavad arvesse selle kuriteoliigi spetsiifikat, kaitsevad ohvreid taasohvrustamise eest ja julgustavad neid abi otsima (artiklid 45 ja 46). Eesti praegune karistamispraktika põhineb üldistel karistusõiguslikel sätetel, mis on üks põhjusi, miks väärkohtlejad jäävad sageli karistusest, kohtusse jõuab vaid iga neljas juhtum ja reaalse vanglakaristusega lõpeb omakorda vaid 4-5% juhtumitest. Eestis on üsnagi ohutu oma pereliikmete vastu vägivallatseda ja seda võib karistamatult teha korduvalt – iga viienda juhtumi puhul ongi tegemist korduva vägivallaga. Karistused perevägivalda eest on tinglikud ja leebed, piirdudes reeglina hukkamõistu, lepitamismenetluse, trahvi ja üliharva lühiajalise vanglakaristusega. Oleme üks väheseid Euroopa riike, kus efektiivsed ja asjakohased

õigusaktid (seadused) puuduvad, kuid ilma nendeta jääb kardetavasti püsima meie negatiivne positsioon Euroopa riikide tipus.

2. Lõpetada vägivallas elava pere kooshoidmine lepitamiste ja nõustamistega, mis võivad parimal juhul pakkuda vaid ajutist lahendust. Praegu on Eestis tavaks abi otsivale ohvrile anda nõu, kuidas jätkata kooselu väärkohtlejaga, kuidas end ja lapsi peksmise eest kaitsta jne, et vägivallas elavat peret iga hinnaga koos hoida. Seega algul lepitame ja nõustame, seejärel aga vaadaku ohvrid ise, kuidas hakkama saavad – nii on Eestist saanud ajutiste lahenduste riik. Taoline praktika pole aidanud vägivalda ohjeldada üheski Euroopa riigis. Küll aga on andnud häid tulemusi ohvrite kohene kaitse (lähenemiskeelu viivitamatu rakendamine) ning toetus ja abi vägivaldsest sõltuvussuhtest väljumiseks ja iseseisvaks toimetulekuks (artiklid 50, 52 ja 53).

3. Lõpetada taastava õiguse rakendamine perevägivalda juhtumite korral, kus väärkohtleja ja ohver kohustuslikus korras lepitatakse. Istanbuli konventsioon (artikkel 48) näeb ette, et seadused peavad üheselt keelama vahendamise (sekkumise lepitamise eesmärgil) kõigi naiste vastu suunatud vägivalda juhtumite puhul. Taastavat õigust ja lepitamist peetakse ohtlikuks, sest vahendaja võtab endale suure vastutuse, samas ei ole ta võimeline prognoosima olukorda, hindama seda ohvri seisukohalt. Tsiiviliseeritud riikides suhtutakse taastavasse õigusesse ja lepitamisse pere- ja naistevastase vägivalda puhul äärmiselt ettevaatlikult ja püütakse seda mitte praktiseerida, kuna reeglina ei ole nii võimalik uusi vägivaldajuhtumeid ära hoida.

4. Kardinaalseid muudatusi vajab ohvriabi, mille esmane ülesanne peab olema abi ja kaitse pakkumine vägivaldsest suhtest väljumiseks ja iseseisva elu alustamiseks (artiklid 18 ja 20). Praegune Ohvriabi keskendub ohvrite emotsionaalsele ja psühholoogilisele toetamisele, mis on küll vajalik, kuid mis ei aita ohvreid enda õiguste kaitsmisel ja vägivallast pääsemisel. Ohvriabi ei paku õigusabi ega aita ohvrit tõendite kogumisel ning jätab ohvri vägivaldsesse suhtesse. Tagada tuleb tasuta ja kvaliteetne juriidiline abi nii pere- kui seksuaalvägivalda ohvritele.

5. Suuremat hoolivust ja tähelepanu vajavad haavatavad riskirühmad (rahvusvähemused, immigrandid, LGBT+ inimesed, puuetega naised, eakad naised jt) (artiklid 3, 12 ja 18). Eestis pole harvad juhtumid, mil abi otsimine võib haavatavate riskirühmade jaoks osutuda traumeerivaks ja ohver võib veel kord sattuda ohvriks. Paljud puudega inimesed, eakad, rahvusvähemused, migrandid, seksuaalvähemused jt on kogenud suuremal või väiksemal määral ükskõikset, tõrjuvat ja halvustavat suhtumist abi otsimisel erinevates instantsides (tervishoiusüsteem, ohvriabi, naiste tugikeskus, sotsiaaltöötaja, politsei, tegevjuristid (prokurör, advokaat, kohtunik).

6. Toetame uue EV Valitsuse koalitsioonileppes fikseeritud nõusolekuseaduse vastuvõtmist sellises sõnastuses, mille puhul loetakse vägistamiseks igasugune seksuaalvahekord, milleks puudus selgelt väljendatud nõusolek – sõltumata sellest, kas ohvri kallal kasutati vägivalda, teda ähvardati või kasutati ära tema abitut seisundit (artikkel 36).

7. Märkides, et Euroopa Liit on välja töötamas kübervägivalda direktiivi, mis muuhulgas kriminaliseerib inimese intiimsete piltide jagamise tema nõusolekuta (sh ka n-ö kättemaksuporno), teeme ettepaneku laiendada seksuaalse ahistamise sätet (§ 153¹) selliselt, et see hõlmaks ka seksuaalset laadi intiimsete piltide nõusolekuta jagamist. Praegu on seksuaalset laadi intiimsete piltide nõusolekuta jagamine kriminaalkorras karistatav KarS § 157³ alusel, kuid ainult juhul, kui selline käitumine on korduv või järjepidev. Rõhutame, et ka ühekordne seksuaalset laadi intiimse video või pildi loata jagamine on seksuaalse enesemääramisõiguse riive, mille mõju ohvrile võib olla laastav (artikkel 33 ja 40).

8. Toetame seksuaalse ahistamise sätte (KarS, § 153¹) laiendamist ka muudele juhtudele, kus mittefüüsiline ahistamine on sama tõsine riive kui puudutamine (artikkel 40).

9. Tagada ohvritele kaitsemeetmed kohtus (artikkel 56). Ohvritel ei ole praegu võimalik nõuda ei enda ärakuulamist vägivallatsejast eraldi ega oma isikuandmete varjamist. Taasohvrustumise oht kohtumenetlustes on Eestis suur, kui ohvrit kohustatakse koos vägivallatsejatega osalema kohtuistungil (selle kohustuse vastu on 77% spetsialistidest) või kohtumiseks vägivallatsejatega pärast lahutust, et kokku leppida laste hooldusõigustes (selle vastu on 73% spetsialistidest).

10. Lõpetada vägivallatsejatele laste hooldusõiguse andmine ainult seadusest tulenevalt, arvestamata tegelikke asjaolusid (artikkel 31). Materiaalõiguses ei ole normi, mis kohustaks kohtuid hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes vägivalda arvesse võtma. 79% spetsialistidest on seisukohal, et mees, kes on vägivaldne oma naise, oma laste ema vastu, ei ole hea ja sobiv lapsevanem.

11. Viia kõrgkoolide õppekavadesse spetsialistide ja ametnike väljaõppeks sisse soolise võrdõiguslikkuse ning pere- ja naistevastase vägivalda baaskursused (artiklid 14 ja 15). Eestis on palju räägitud spetsialistide ja ametnike vähestest professionaalsetest teadmistest ja ohvrit

süüdistavatest hoiakutest. Eesti vajab hädasti spetsialiste ja ametnikke, kes on oma eriala õppides omandanud ka põhjalikud teadmised pere- ja naistevastasest vägivallast ning soolisest võrdõiguslikkusest. Ei saa pidada normaalseks, et eri valdkondade spetsialistid, kes puutuvad oma tööst tulenevalt igapäevaselt kokku keeruliste pere- ja naistevastase vägivalla juhtumitega, ei ole valmis nende lahendamiseks baasteadmiste puudumise tõttu.

Eesti Avatud Ühiskonna Instituut

Feministeerium

Eesti Naistearstide Selts

Eesti Naisuurimus ja Teabekeskus

Eesti Inimõiguste Keskus

Eesti Seksuaaltervise Liit

Eesti SV Tugigrupid

Sotsiaalse Kapitali Koostöökeskus

Eesti Puuetega Naiste Ühenduste Liit

Võrumaa Puuetega Inimeste Koda

Jõgeva Linna Pensionäride Ühenduse Arukate Akadeemia

Maarjakodu

Elva Koolituskeskus

EV Koolitus

Tambet Laasik, vandeadvokaat

Kait Sinisalu, psühhoterapeut

Kristina-Birk Vellemaa, seksuoloog

Rita Holm, seksuoloog

Ülle Kalvik, psühholoog